

International d'Etudes Pré-ottomanes et Ottomanes'in genel sekreterliğini yürüttü. Aynı zamanda 1952 yılından beri Paris'teki Société Asiatique ve Société Linguistique de Paris üyesiydi. 1966'dan itibaren bir dinler tarihi araştırma kurumu olan Société Ernest Renan üyeliğini de sürdürdü. Mélikoff 8 Ocak 2009 tarihinde Strasbourg'da öldü ve 14 Ocak'ta Paris Rus Ortodoks Kilisesi'ndeki aile mezarlığına gömüldü. Fransa'dan aldığı akademik şeref pâyelerinin yanında Türkiye, İran ve Azerbaycan üniversitelerinden şeref doktoraları almış, Türk Tarih Kurumu'na şeref üyesi seçilmiştir. Mélikoff'un vurgulanması gereken en önemli özelliği, Bektaşilik ve Alevilik alanındaki araştırmaları ideolojik yaklaşımlardan ve spekülasyonlardan kurtararak bilimsel bir çerçeveye oturtması, böylece Türkoloji alanına yeni bir araştırma disiplini kazandırmış olmasıdır.

Eserleri. 1. *Le destân d'Umur Pacha*. 1928'de Mükrimin Halil Yinanç'ın eski harfli ve Latin harflerine çevrilmiş metnini birlikte yayımladığı *Düstûrnâme-i Enverî*'yi yeniden ele alıp Bizans ve Batı kaynaklarını da kullanarak bir giriş bölümü yazan Mélikoff metni Latin harflerine aktarmış ve Fransızca'ya çevirip yayımlamıştır (Paris 1954). 2. *La geste de Melik Danişmend. Etude critique du Dânişmendnâme*. Doktora tezinin neşredilmiş şeklidir (I-II, Paris 1960). I. cilt giriş ve Fransızca çeviriyi, II. cilt Türkçe transkripsiyonlu metni ihtiva eder. 3. *Abû Muslim: Le portehache de la Khorassan dans la tradition épique turco-iranienne* (Paris 1962). Abbâsî ihtilâlinin en önemli siması Horasanlı Ebû Müslim'in hayatının anlatıldığı eser *Türk İran Epik Geleneği İçinde Horasan Teberdarı Ebu Müslim* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (trc. Münevver Can Yaşar, İstanbul 2012). 4. *Sur les traces du soufisme turc: Recherches sur l'Islam populaire en Anatolie* (İstanbul 1992). Alevilik hakkındaki makalelerinden oluşan eser Mélikoff'un bu alanda yayımlanmış ilk kitabıdır (*Uyur İdik Uyardılar*, trc. Turan Alptekin, İstanbul 1993). 5. *De l'épopée au mythe. Itinéraire turcologique* (İstanbul 1995). Mélikoff'un makalelerinden derlenmiştir (trc. Turan Alptekin, *Destan'dan Masal'a: Türkoloji Yolculuklarımız*, İstanbul 2008). 6. *Hadji Bektach: Un mythe et ses avatars: Genèse et évolution du soufisme populaire en Turquie* (Leiden 1998). Mélikoff'un Alevilik ve Bektaşilik hakkındaki bütün araştırmalarında ele aldığı konuların, vardığı

Irène
Mélikoff

sonuçların bir özeti durumunda olan son monografisidir (*Hacı Bektaş: Efsaneden Gerçeğe*, trc. Turan Alptekin, İstanbul 1998). Farsça'ya da çevrilen bu kitabında Mélikoff, Bektaşiliğin ve Aleviliğin inanç ve ritüellerinin tarihsel perspektif ışığında kökenlerini ilk defa ortaya çıkarmaya ve işlevlerini açıklamaya çalışmış, ilginç nazariyeler ortaya atarak dikkate değer tesbit ve yorumlar yapmıştır. Daha önceki yayınlarında olduğu gibi bu kitabında da genellikle Mehmed Fuad Köprülü'nün perspektifinin pek dışına çıkmamış, Anadolu halk İslâm anlayışının köklerini ağırlıklı olarak Orta Asya ve Şamanizm çerçevesinde araştırmıştır. 7. *Au banquet des quarante: Exploration au cœur du Bektachisme et Alevisme* (İstanbul 2001). Alevilik ve Bektaşilik üzerine kaleme aldığı bazı önemli makalelerinden oluşur (trc. Turan Alptekin, *Kırklar'ın Ceminde*, İstanbul 2007). Mélikoff ayrıca İtalyan Türkologu Alessio Bombaci'nin Türk edebiyatı tarihine dair eserini *Histoire de la littérature turque* adıyla Fransızca'ya çevirmiştir (Paris 1968, Louis Bazin'in önsözünüyle).

BİBLİYOGRAFYA :

W. Behn, *Concise Biographical Companion to Index Islamicus: An International Who's Who in Islamic Studies from its Beginnings Down to the Twentieth Century: Bio-bibliographical Supplement to Index Islamicus, 1665-1980*, Leiden 2006, II, 563; Turan Alptekin, *Prof. Irène Mélikoff'un Ardından*, İstanbul 2009, s. 9-32; "Yaşayan Türkologlar- I: Irène Mélikoff", *TT*, III (1985), s. 15-16; Server Tanilli, "Irène Mélikoff", *Turcica*, XXI-XXII, Paris 1991, s. 9-19 (burada müellifin o zamana kadarki yayınlarının tam bir listesi de vardır); Mesut Çetintaş, "Türkoloji Dünyasının Tanınmış İsimlerinden Prof. Dr. Irène Mélikoff'u Yitirdik", *TDI*, sy. 686 (2009), s. 181-184; Ahmet Yaşar Ocak, "Irène Mélikoff (1917-2009): The Great Master of Turkology and Alevi-Bektashi Studies", *Journal of Turkish Literature*, sy. 6, Ankara 2009, s. 148-153; a.mlf., "Türkoloji ve Alevilik Bektaşilik Araştırmalarının Büyük Ustası: Irène Mélikoff", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 52, Ankara 2009, s. 3-7; E. Csáki, "Irène Mélikoff (7 Kasım 1917 - 8 Ocak 2009)", a.e., s. 9-11.

AHMET YAŞAR OCAK

MENCERE

(المنجرة)

Ebü'l-Alâ' İdrîs b. Muhammed
b. Ahmed el-Mencere
el-Hasenî el-İdrîsî et-Tilimsânî el-Fâsî
(ö. 1137/1724)

Faşlı kıraat âlimi.

1076 Zilkade ayının ortalarında (Mayıs 1666) Fas şehrinde doğdu. IX. yüzyılın ortalarında Cezayir'in Tilimsân şehrinde göç edip Fas'a yerleşen bir aileye mensuptur. Soyü İdrîsîler hânedanının kurucusu İdrîs b. Abdullah'a, dolayısıyla Hz. Hasan'a dayanır (Abbas b. İbrâhîm, VIII, 315). Mencere, Fas'ta marangozluk sanatının icra edildiği Mencere diye anılan bir yerde bu meslekle uğraşan atalarından birinin lakabı olup (Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, II, 309) tasavvuf ehli bir zat olan babasının da marangozluk yaptığı kaydedilir (Abbas b. İbrâhîm, III, 21; VIII, 315). Yine bir kıraat âlimi olan oğlu Ebû Zeyd Abdurrahman b. İdrîs el-Mencere ile karışmaması için "Mencere el-Kebîr", oğlu ise "Mencere es-Sagîr" diye anılmıştır.

Ebü'l-Alâ el-Mencere, *'Azbü'l-mevârid fi ref'i'l-esânid* adlı fihristinde kaydettiği gibi Fas, Sûs, Sahrâ ve Mekke'de çeşitli ilim dallarında birçok âlimden ders aldı. Kıraat ilmine dair eserleri Ebû Abdullah İbn Rahmûn, Muhammed b. Muhammed es-Selevî ve Abdülazîz b. Sâlim es-Sûsî'den okudu. Arap dili ve edebiyatı, hadis, siyer, tefsir ve fıkıh gibi ilimleri Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muhammed es-Selâsî el-Fâsî, Muhammed b. Ahmed el-Misnâvî, Muhammed b. Abdülkâdir el-Fâsî, Muhammed eş-Şâzelî b. Muhammed b. Ebû Bekîr ed-Delâî, Ebû'l-Abbas İbnü'l-Hâc gibi âlimlerden öğrendi. Ayrıca birçok ilim dalında kendisinin yararılandığı Abdülvâhid b. Muhammed el-Bûinânî özellikle anılmalıdır. İleri seviyede kıraat ilmini okuduğu hocalarının başında Ebû Abdullah b. Abdullah es-Serginî, Ali b. Kâsım el-Mâlikî, Ebû Abdullah İbn Ayyâd el-Misrâtî ve Ebû Saîd Osman es-Sûdânî zikredilir. Kıraat ilmindeki isnadı, meşhur kıraat âlimi Ebû Zeyd İbnü'l-Kâdî'nin talebesi olan hocası Serginî vasıtasıyla İbn Gâzî el-Miknâsî'ye ulaşır. İmam Nâfi' kıraatinin Mağrib'deki son büyük temsilcilerinden biri sayılan İbn Gâzî el-Miknâsî'den sonra medresesini temsil eden âlimlerin başında İbnü'l-Kâdî gelir. Onun birçok âlim yanında özellikle Serginî ve Muhammed b. Mübârek es-Sicilmâsî vasıtasıyla aktarılan tarihi Mencere ve oğlu tarafından devam

ettirildi. Müteahhir isnadların neredeyse tamamı bu baba ile oğula dayandırılmıştır. Ebû'l-Alâ el-Mencere, Şeyh Ahmed b. Muhammed İbn Nâsır ed-Der'î vâsıtasıyla Şâzeliyye tarikatına intisap etti, bölgedeki diğer birçok şeyhten tasavvuf terbiyesi aldı. 1106'da (1695) çıktığı hac yolculuğu sırasında Haremeyn ve Mısır'da bazı âlimlerle tanıştı ve kendilerinden faydalandı. Hicaz seyahatinden sonra İbnü'l-Kâdî'nin kiraatine bazı Şark tariklerini de ekleyerek onu geliştirmeye çalıştı. Fas bölgesinde kırâat-i seb'ayı kırâat-i aşereye tamamlayan ilk kişinin Mencere olması muhtemeldir (Saïd A'râb, s. 125).

Fas'ta Karaviyyîn Camii'nde uzun yıllar kırâat dersi veren Mencere birçok talebe yetiştirdi. Döneminde Fas âlimlerinin hocası kabul edilmekte ve kendisinden okumayan kişiler kurrâ sayılmamaktaydı. Yetiştirdiği öğrencilerden biri oğlu Ebû Zeyd Abdurrahman olup o da Fas'ta kırâat ilmiyle meşgul olmuş, eserler yazmış ve bazıları tarafından kırâat ilminin müceddilerinden kabul edilmiştir (a.g.e., s. 126). Mencere'nin diğer bazı öğrencileri arasında İbn Derrî diye de tanınan Ebû'l-Kâsım b. Ali eş-Şâvî el-Miknâsî, Muhammed b. Kâsım el-Murâbit, Muhammed b. Abdüsselâm el-Medgarî es-Sicilmâsî anılabilir. Kırâat alanında şöhret bulmakla birlikte Mencere, fehresesinin sonunda oğlu için yazdığı icâzetten diğer İslâmî ilimlerde de yetkin bir âlim olduğu ve bu ilimleri de okuttuğu anlaşılmaktadır. Mencere 22 Muharrem 1137 (11 Ekim 1724) tarihinde Fas'ta vefat etti ve İbn Âşir el-Fâsî'nin kabri yakınına defnedildi.

Eserleri. 1. *‘Azbü'l-mevârid fi ref'i'l-esânîd*. Müellifin ders aldığı âlimler ve isnadları hakkında bilgi verdiği küçük bir fehresedir (Rabat el-Hizânetü'l-melekiyye el-Haseniyye, Mecmua, nr. 6778; Rabat el-Hizânetü'l-âmmе, nr. 1838D; el-Hizânetü'l-Haseniyye, Mecmua, nr. 6778, 11463; el-Hizânetü'l-ilmîyyetü'l-Subeyhiyye, nr. 859, 925). 2. *Kaşîde lâmiyye fi'l-idğâm ve'l-izhâr* (Hizânetü Tıtvân, nr. 881/44). 3. *Takrîbü'l-kelâm fi tahfîfi'l-hemz li-Hamza ve Hişâm* (el-Hizânetü'l-melekiyye, nr. 10416/1; Hizânetü Tıtvân, nr. 125/29). Mencere'nin oğlu Ebû Zeyd Abdurrahman bu esere bir zeyil yazmıştır. 4. *en-Nehcü'l-mütedârek fi şerhi Dâliyyeti İbni'l-Mübârek* (el-Hizânetü'l-Haseniyye, nr. 1064/1, 11474Z/10; el-Hizânetü'l-âmmе, nr. 974K; İskenderiye, Mecmua, nr. 3467). İbnü'l-Mübârek es-Sicilmâsî'nin, Hamza ve Hişâm'ın kırâatlerinde hemzenin tahfifine dair *el-Kaşîdetü'd-*

dâliyye'sine yazdığı şerh olup Arabî el-Hâmîr tarafından yüksek lisans tezi olarak neşre hazırlanmıştır (1992, Rabat V. Muhammed Üniversitesi). Müellifin *el-Ma-kâşîdü'l-‘âliyye fi Şerhi'd-Dâliyye* adlı bir şerhi daha vardır. 5. *Nüzhetü'n-nâzır ve's-sâmi' fi itkâni'l-irdâf ve'l-edâ li'l-câmi'* (Hizânetü Tıtvân, nr. 881/175; Rabat el-Hizânetü'l-âmmе, nr. 1148D). Eserin birinci bölümünde mukrî olmanın şartları, âdâbı; ikinci bölümünde edâ, kırâat, kârî, mukrînin tarifleri ve keyfiyetleri; eserin asıl konusunu oluşturan üçüncü bölümde ise kırâatlerin cem'i hususu ele alınmaktadır. 6. *Şerhu'l-Lâmiyye fi'l-idğâm* (Hizânetü Tıtvân, nr. 881/45). 7. *Manzûmetü ihtilâfi'l-kurrâ'i's-seb'â* (nşr. Abdülazîm Mahmûd İmrân, Kahire 2006). 8. *Kifâyetü't-tullâb*. 103 beyitten meydana gelen bu manzume Nâfi' dışındaki yedi kurrânın Nâfi' ile ihtilâfı olduğu konularla ilgilidir. Bazı özel kütüphanelerde yazma nüshaları bulunduğu belirtilmektedir (Hamitû, II, 497). 9. *Fethu'l-mecidi'l-mürşid li-çavâli'l-kaşîd*. İbnü'l-Cezerî'nin *ed-Dürretü'l-muğiyye fi kırâ'âti'l-e'immeti's-selâseti'l-marđiyye* adlı eserinin şerhidir (el-Hizânetü'l-Haseniyye, nr. 11551Z). 10. *Şerh 'alâ manzûme fi'l-kırâ'ât*. Kendi manzumesinin şerhidir (Rabat el-Hizânetü'l-âmmе, nr. 503D, vr. 178^b-191^b). Müellifin ayrıca, Ca'berî'nin *Kenzü'l-me'ânî fi şerhi Hırzi'l-emâni* adlı eserine yazdığı ta'likâtı (oğlu Ebû Zeyd tarafından aynı esere yazılan hâşiyeye eklenmiştir) ve İbn Berrî et-Tâzi'nin İmam Nâfi' kırâatine dair manzumesi üzerine kaleme aldığı *Hâşiyeye 'ale'd-Düreri'l-levâmî'* adlı eseriyel diğer bazı kâsıdeleri vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Beşir Zâfir el-Ezherî, *el-Yevâkitü's-semîne*, Kahire 1324/1908, I, 95-96; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, I, 334; Ahmed el-Miknâsî, *Ehemmü meşâdiri't-târîh ve't-terceme fi'l-Mağrib*, Tıtvân 1963, s. 99-100; Abbas b. İbrâhim, *el-İlâm*, III, 19-22; VIII, 315-316; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 568-569; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 280; *el-Fihrisü's-şâmil: 'Ulümü'l-Kur'an, mahtûâtü'l-tecvîd* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1406/1986, II, 441-443; Muhammed Haccî, *Fihrisü'l-Hizâneti'l-ilmîyyeti's-Subeyhiyye bi-Selâ*, Küveyt 1407/1986, s. 401, 430; Saïd A'râb, *el-Kurrâ' ve'l-kırâ'ât bi'l-Mağrib*, Beyrut 1410/1990, s. 117-132; Muhammed b. İbrâhim el-Kettânî – Sâlih et-Tâdiî, *Fihrisü'l-mahtûâtü'l-'Arabiyyeti'l-mahtûza fi'l-Hizâneti'l-âmmе bi-Rabât*, Rabat 1997, V, 114, 115; Abdullah Murâbit et-Tergî, *Fehârisü 'ulemâ'i'l-Mağrib*, Dârülbeyzâ 1420/1999, s. 193, 257-266, 665; M. Abdullah İnân v.dğr., *Fehârisü'l-Hizâneti'l-Haseniyye*, Rabat 1421/2000, II/1, s. 21, 31; Y. S. Allûş – Abdullah er-Reçrâcî, *Fihrisü'l-mahtûâtü'l-'Arabiyyeti'l-mahtûza fi'l-Hizâneti'l-âmmе bi-Rabât*, Rabat 1421/2001, II/1, s. 21, 31; M.

Muhtâr Vüld Ebbâh, *Târihu'l-kırâ'ât fi'l-meşrik ve'l-mağrib*, Selâ 1422/2001, s. 553; Abdülhâdî Hamitû, *Qırâ'etü'l-İmâm Nâfi' 'inde'l-Meğâribе min rivâyeti Ebî Sa'îd Vers*, Rabat 1424/2003, II, 219, 483, 497; III, 228, 267; IV, 371, 432; Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, *Selvetü'l-enfâs*, Rabat 1425/2004, I, 360, 378, 425; II, 78, 108, 305, 309-310, 338, 378, 425; Muhammed el-Kâdirî v.dğr., *Fihrisü'l-mahtûâtü'l-'Arabiyye ve'l-Emâziğiyye*, Dârülbeyzâ 2005, I, 34-35.

 AHMET ÖZALP

MENEMENCİOĞULLARI

Çukurova'nın
Karaisalı yöresinde
nüfuz kurmuş âyan ailesi.

Ailenin adı Melemenci denilen bir oymağa dayanır. Bozdoğan boyunun içindeki bu oymağa ait en eski bilgiler 1126 (1714) yılına kadar gider. XV. yüzyılda Silifke yöresinde yaşayan Bozdoğan'ın bir kolu Orta Anadolu'daki Koçhisar civarında bulunuyordu. Bozdoğan boyu Melemenci, Karahacılı, Tekelü ve diğer obalarıyla Çukurova'ya göç etti. Melemenciler, Tarsus'un kuzeyindeki Kusun yöresine yerleşti. Bozdoğan ve obalarının İçel'den Çukurova'ya göçme sebebi nüfusun çoğalmasıyla otlaklarının yetersiz hale gelmesiydi. Son Menemenci beyi Ahmed Bey'in yazdığı eserde oymağın İzmir yöresindeki Menemen'den geldiği rivayeti varsa da bu bilgi doğru değildir ve isim benzerliğinden ortaya çıkmış olmalıdır. Oymağın Çukurova'ya İç il'den gelmesi olayı hâfızalarda yaşadığından İçel'de Menemen'den geldiğine inanılmıştır.

Menemencioğulları hakkında en ayrıntılı bilgi Ahmed Bey'in yazdığı aile tarihinde yer alır ve burada ailenin ilk zikredilen beyi olarak Habib Çelebi gösterilir; onun Adana valisi tarafından eşkyaya te'dibiyel görevlendirildiği zikredilir. Ailenin en tanınmış beyi ise son yıllarında gözleri görmediği için "kör boy beyi" denilen Ahmed Bey'dir. Ahmed Bey 1756'da boy beyi oldu, Kusun'daki Kökran (?) adlı yerde yerleşmiş olup başında bulunduğu oymak 200 çadırdan fazla nüfusa sahipti. Menemencioğulları tarihinin yazarının dedesi olan Ahmed Bey kısa sürede etraftaki oymaklarla giriştiği mücadele sonunda ün kazandı. 1766'da bir göz hastalığı sebebiyle boybeyiliğini oğlu Boz Osman Bey'e bıraktı. Hakkındaki şikâyetler giderek çoğalan Boz Osman Bey, Adana Valisi Çelik Mehmed Paşa tarafından bertaraf edildi. Dadaloğlu'nun onun için söylediği bir ağıt aile tarihinde yer alır. Evli olmayan Boz Osman Bey'in